

01 Golbma álbmoga

Finnmárkku historjá muitala golbma álbmoga gávnadeami birra: sápmelaččaid, norgalaččaid ja kveanaid.

- Sápmelaččat leat ássan uhcimusat 2000 jagi Finnmárkkus. Dološ johtalankultuvra lei nohkamin 1600-logus. Dalle ásse eanaš sápmelaččat mearragáttiide ja johkagáttiide. Sii dolle omiid ja bivde guliid ja fuođđuid (mearra- ja johkasápmelaččat). Uhca oasáš sápmelaččain sierranedje doallat bohccoid (boazosápmelaččat), ja lotnolasvuolta dálolaš sápmelaččaiguin lei dávjá dehálaš oassi dan eallinlágis.
- Norgalaš lea vikiŋgaáiggiis juo bivddašan davvin, ja vearuhan – duohtavuodas rievidan – sápmelaččaid. Dan áiggi lei Málátvuotna Tromssas norgalaš ássanguovllu davverádji. Dat ii leat vissis goas norgalaš ássai Finnmárkku mearragáttiide. Easka 1300-logu rájis gávdnojit gálddut mat duođaštit norgalaš eanadoalliid dain guovlluin.
- Kveanaid máttut ledje sisafárrejeaddjit Durdnosleagis Davvi-Norgii. Durdnosleahki lei Ruota hálddus 1809 rádjai, sihke Ruota ja Ruošša hálddus 1809-1917, ja odne sihke Ruota ja Suoma hálddus. Sisafárren álggii 1500-logus ja lei mearkkašahtti 1700- ja 1800-logus. Kveanat ledje čeahpes eanadoallit, guollebivdit ja rávddit. Go Suomas lei nealggiheahči 1860-logus, de lei stuorra sisafárren Nuorta-Finnmárkui.
- Sápmelaččat, kveanat ja norgalaččat eai leat goitge golbma áibbas sierra olmmoščeardda, ja náittosdilli daid gaskkas lea leamaš dábálaš. Okta joavku lea leamaš sosiálalaččat ja kultuvrralaččat sierra – báhpat ja eará ámmátolbmot, geat dábálaččat ledje máddin bohtán norgalaččat.

Norgga eiseváldit doaimmahedje 1800-logu gaskku rájis badjil čuođi jagi ovddas aktiivvalaš ja garra dáruiduhttinpolitihka. Das lei ulbmil jávkadit sámi ja kveana giela ja kultuvrra.

02 Vearuheapmi ja gávppašeapmi

Finnmárkku obbalaš historjá ii oro muitaleamin olus maidege olbmuid birra, muhto baicce vearuheami ja gávppašanvuoigatvuođaid birra.

Dat muitala dáid birra:

- Dánmárku-Norgga, Ruota ja Ruošša soahtan rájáid dihte ja ovdavuoigatvuođaid dihte vearuhit siseatnama sápmelaččaid.
- Bergena, Troanddima ja Københámmana ássiid máŋgačuohtejahkásaš gilvvohallan ovdavuoigatvuođaid dihte gávppašeami dáfus. 1700-logus gávppašedje maiddá pomorat ge, ruošša gávpealbmát, Davvi-Norggas. 1100-logus juo šattai Finnmárku, ja muđui ge Davvi-Norga, dehálaš guollejodiheaddji eurohpalaš márkani. Davvi-Norga gis dárbbášii importeret gortniid máddin dahje nuortan.

1700-logu loahpas barggai dánkalaš-norgalaš ámmátdilli ovddidit eanadoalu Finnmárkkus. Dat ii soahpan sápmelaččaid dološ luondduávkkástallamiin, ja gávpealbmát gis balahedje guollebuktimiid.

1800-logu álggus šattai Finnmárkkus, nugo muđui ge Norggas, nealgedilli ja soahti. Dánmárku-Norga lihtodii Fránkariikkain Napoleonsodiin (1800-1815), ja engelas soahteskiippat cagge rittu. Engelasalbmát fallelhedje Hámmarfeastta, mas lei leamaš gávpotárvu 1798 rájis, 1809.

03 Heahtedilit ja ovdáneapmi

Finnmárkkus lei dilálašvuohhta máŋggabealat 1800-logu gaskku rájis 2. máilmmisoađi rádjái – doppe lei ovdáneapmi ja heahtedilli, sisafárren ja olggosfárren. Go servvodat earáhuvai, de rahčagođii luondduruovttudoalu ja lotnolasgávppašeapmi, dan botta go dološ eallinláhki guollebivdduin oktan eanadoaluin dušše suolggá earáhuvai. Guliid oastin, buvttadeapmi ja gávppašeapmi earáhuvai, ja dämpaskiippat ja telegráhfat buoridedje oktavuoda.

Veaikedoaimma mii álggahuvvui Gávvuonas Áltás 1826 lei oktii áiggis stuorámuš industrijafidnotat Davvikalohtas. Dasa lassin lei jiekŋaáhpebivdu ođđa ja dehálaš ealáhus 1800-logus.

Olmmošlaskan váikkuhii 1800-logu álggu, earret eará sisafárremiin Suomas ja Máttá-Norgga vumiin. Eanaš sisafárrejeaddjit bohte veaikedoaimma dihte, muhto maiddá eanadoallit ge ásse Finnmarkui ja ráhkadedje eatnamiid. Eiseváldit dáhtto koloniseret ja dáruiduhttit Finnmarkku. Das lei vuodđun sihke norgalaš našunálisma ja dan áiggi ballu ruošša leavvamis.

Olggosfárren Amerihkkái álggii Finnmarkkus maŋŋilis go máddin, ja dat lei erenoamáš garas 1870- ja 1880-jagiin. Dasa ledje sивvan olmmošlaskan ja luondduriggodatvátni, erenoamážit eatnavátni. 1870-jagiin ledje dasa lassin heajos áiggit guollegávppašeamis, ja ruvkedoaimma lei njiedjamine.

Heahtedilit ja politihkalaš radikaliseren váikkuhedje 1900-logu álgu njealljalogi jagi. Ain dalle ge ledje guollebivdu ja eanadoallu dábálemos bargodilit Finnmarkkus. Olbmot ain suhke ja borjjastedje spissáin ja gárbáin uhca guollevearain gos ledje heajos hábmanat. Bivdofatnasat main lei deahkka ja mohtor bohte dábálaš atnui 1920-logu rájis, ja nu šattai dárbu buoridit hábmaniid.

04 Goađit ja sveicaviesut

Davvi-Tromssa ja Finnmarkku ođđasihuksen 2. máilmmisoađi maŋŋil oalát earáhuhtii guovlluid gos soađi ovdal ledje máŋggalágan viessomálet ja orrunvuogit. Ii boaldin earuhan olbmuid – sihke gorges báhppadálut, uhca guovttelanjat stobut ja goađit šadde gutnan.

1600- ja 1700-logu rádjai adnojedje báikkálaš ávdnasat stohpohukseami. Finnmarkkus lei uhcán muorra, ja danin adnui goahti sihke olbmuide ja omiide. Das lei muorragehá, ja seinniin ja robiin lei beassi ja lavdnji. Árran lei dávja guovdu láhti, ja robis lei reahpen.

Goahti lea navdon sieiva sápmiin. Norgalaččat ja kveanat dábálaččat orro ceikkojuvvon muorrastobuin, muhto muhtimiin ledje maiddá goađit ge. 1800-logu loahpas ja 1900-logu álggus jávkagođii orrungoahti, muhto dat lei aŋkke muhtun báikkiin anus gitta soahtejagiid rádjai 1940-1945. Dalle dáiddii orrungoahti ožžon muorraláhti, glásaid, seaidnebáhpára, biippu, ja biise dahje uvnna oktan suovvabohciin. Maŋstaga ii oidnon erohus goađis ja uhca muoraviesus earret olggobealde. Áitegoađit ja meahcegoađit ledje ain dábálaččat gitta 2. máilmmisoađi rádjái.

Boaldima ovdal ledje máŋggalágan visttit. Gávpealbmá stohpu ja báhppadállu ledje dávjá huksejuvvon empiralaš dahje sveicalaš málle mielde, dan botta go stohpu bálddas soittii leat ceikkojuvvon dimbarvisti mas eai lean skoaddasat ja glássalisttut. Dat huksejedje stobuid maiddá ođđaset málliid mielde. Erohusat gávpoga ja boaittoeal báikkiid gaskkas, čearddalašvuoda, ealáhus, seađuid ja guovlluid gaskkas, oidnojedje stobuid huksenmáliin ja hámiin.

05 Okkupasjon

- Norga lei bealátkeahttá 1939. Stalinis ja Sovjetas (Ruoššas) lei falletmeahtunlihttu Hitleriin ja našunálasolisttálaš Duiskkain. Norga balai fallehuvvot nuortan, ja Norgga ráđdehus dasto nannii rádjesuodjalusa Finnmarkkus.

- Duiska Wehrmacht-veahka máraí Norgii cuoŋumánu 9. beaivvi 1940, muhto bissehuvvui gaskaboddi Áhkánjárgga soahteriidduin. Dát lei lihtolaččaid vuosttaš vuoitu Eurohpás soađi álggu rájis. Englándda, Pólskka ja Fránkariikka veagat sohte ovttas davvi-norgalaš veagaiguin ja ovttain Trøndelága veagain. Álttá bataljovnnas ledje sihke norgalaččat, sápmelaččat ja kveanat.
- Davvi-Norga lei friddja mánu guhkit go Máтта-Norga. Cuoŋumánu márran illá váikkuhii Finnmáarkui. Easka geassemánu 16. beaivvi bohte duiskka soalddáhat Girkonjárii, maŋŋil go Norga lei vuollánan geassemánu 10. beaivvi.
- Hitler botkii lihtu Staliniin geassemánus 1941, ja fallehii Sovjetlihtu. Dasto šattai Sovjet ge lihtolažžan. Hitlera «Festung Norwegen» mielddisbuvttii badjil guhttalogi militearalaš rustega Davvi-Tromsii ja Finnmáarkui. Wehrmacht vikkai hehttet lihtolaččaid márramis rittu bokte, ja vikkái maiddái márrat Sovjetii Nuorta-Finnmáarkku bokte.
- Eanemusat ledje 250.000 duiska soalddáhat Davvi-Tromssas ja Finnmáarkkus.
- Lihtolaččaid Murmánskakonvoiat fievrredje gálvvuid ruošša veagaide. Duiska konvoiat manne Girkonjárgga váráiduhthápmanii, soalddáhiiguin ja gálvvuiiguin Litzasoahtešilljui Murmánskka lahka. Goappašat bealit bávkaledje vašálaččaid konvoiaid. Duiska čázevuolfatnasat vuojuhedje ollu skiippaid. Rittus ledje bahkkadievvva miinnat fávllis.
- 1941 rájis bombejedje ruoššat ja lihtolaččat maiddái strategalaš ulbmiliid ja gávpogiid Finnmáarkkus. Girkonjára bávkaluvvui 328 gearddi. Valletta Malttas lei áidna gávpot Eurohpás mii bávkaluvvui eanet gerddiid go Girkonjára.

06 Soahteárga

Buot sođiid dieđuid duohkin leat olbmot, ja lohkatmeahtun, máŋggabealát ja máŋggalágan vásáhusat ja muittut. Nu lea maiddái Davvi-Tromssas ja Finnmáarkkus.

1940s ásse birrasii 60 000 olbmo Finnmáarkkus. Ii ovttage eará fylkkas lean eanet duiska soalddáhat olmmošlogu ektui. Porsáŋggus, gos lei stuorra militearastašuvdna, ledje nu ollu go 27 000 soalddáha, ja dušše 3000 ássi.

Báikkálaš ássiin ledje máŋgalágan vásáhusat “dábálaš” duiska soalddáhiiguin. Wehrmacht bearai lanjaid olbmuid dáluin ollu báikkiin. Muhtimat oahpásmuvve duiska áhčiiguin geat váillahedje iežaset mánáid. Earát elle dorvvuhisvuodas dahje áttadilis. Olbmot balle norgalaš ja duiska nazisttain. Soalddáhat mat bohte soahtešiljuin nuortan ledje dávjá goavit ja traumatiserejuvnon.

Londona ráddehus dohkkehii viiddis ovttasbarggu guolástanealáhusa ja vuollástanfámu gaskkas. Lonuhangávpvi báikkálaš ássiid ja orru soalddáhiid gaskkas lei dábálaš. Soahtejagiin dáhpáhuvai ollu – gálvvut vátno, olbmot bákkus gohččojuvvojedje duiska bargodillái, ja duiskalaččat berre skuvllaid, heasttaid ja feara maid.

Partisánat dahke stuorra oaffára. Sis lei hirbmat dehálaš bargu eahpedábálaš vuostálastinjoavkkuin. Sii ledje nissonolbmot ja almmáiolbmot – ollugat bohte guollevearain Várjagis – geaid sovjetruošša ageanttat oahpahedje gozihit ja saboteret.

Finnmáarkkus ledje nu ollu go 14 000 olgoriikalaš soahtefáŋggat ja bággobargit. Sin moraš čuožai garrasit olbmuide. Norggas jápme 13 500 ruošša soahtefáŋggat, ja guokte goalmátoasi dáin jápme Davvi-Norggas.

07 Duiska soalddáhat

Mii vuohttit soalddáhiid ruosta piikaáiddiin luomejeakkis duoddaris, biedġanan kánovdnarustegiiin várddobáikkiin vuotnagáttis, sámmáluvvan keramihkkabázáhusain beahcevuovdis ovddeš lasareahta buohta. Geainnut ja girdišilljut leat beasakeahtta čatnon soadi teknologijái – ja olbmuid gillámuššii.

Soahteáiggi áigevihtanat ja soahteveteránat uhcot. Dušše nuoramus Wehrmacht-soalddáhat mat ledje Davvi-Tromssas ja Finnmárkkus ain ellet muittuineaset. Eatnašat bohte Duiskkas dahje Nuortariikkas.

Geat sii ledje? Propagandagovvideaddjit govvidedje ja filbmejedje. Berlina strategijiat ja gohččumat leat duođaštuvvon, muhto nu leat maiddá soalddáhiid árgabeaivvit soahtešilljuin ja lasareahtain. Olmmoš uniformma duohkin bohta ovdan priváhta govain, peršovnnalaš reivviin, sárgosiin ja beaivegirjiin.

Soalddát: Sihke árpmohis veahkaválddalaš, ja jámasballán gánda guhte soadai iežas olbmuid ja riikka dihte. Son guhte čuovui gohččumiid maid ii lean goassege jáhkkán iežas čuovvut. Mitalusain gávdnojit heaitit geat báhččojedje, ja báikkálaš olbmot geat vigge veahkehit.

Soahti ráhkada sihke oainnus ja oaidnemeahttun háviid olmuide ja sogaide – riikkarájáid rastá. Ollu vajálduvvo dahje duvdovuvvo muittus go eallin ferte joatkit. Soabadeapmi lea dáhpáhuvvan mángga dásis guhkit áiggi. Dán árbbi leat maiddá ollu soalddáhat háliidan joatkit.

08 Buollán eana

1944 čakča šattai hui dramahtálaš. Sovjet vuotigođii soadi, ja sihke Duiska ja Suopma ražaiga. Suopma šiehtadii vearjoluoitaga Sovjetiin. Duiska ja Suopma leiga ovdal lihtolagaid, muhto dál šattaiga vašalazžan. Duiska soalddáhat galge sirdojuvvot Suomas olggos Finnmárkku ja Davve-Tromssa bokte. Ruošša bealdi ráhkanedje 130 000 Rukses veaga soalddáha Litzasoahtešilljus Murmánska lahka friddjet iežaset guovllu, ja sihkarastit guovllu márramiin Girkonjargii ja veasttas Deatnui. Go dákkár stuorra fápmu bahkkegođii, de doapmagođii duiska militearafápmu geassit maŋás. Lohkameahttun Wehcmact-soalddáhiid ja mánggaduhát nealge soahtefággaid maŋásgeassin dáhpáhuvai dain seamma heajos geainnuin.

Golggotmánus 1944 bođii njuolggu gohččun Hitleris. Oba siviilaálbmot – badjil 70 000 máná, nuora, boarrása ja buohcci – galge bákkus evakuerejuvvot. Führera gohččun loahpai ná: “Olbmuid árkalmastin ii dohkkehuvvo”. Duiska militearafápmu geavahišgođii “buollán eatnama taktihkka” maŋidit ruošša veagaid márrama. Meastta buot vistit ja sisráhkadus norgalaš guovlluin davábealdi ja beavžžabealdi bealuštanšilju Ivggus Davve-Tromssas biliduvvojedje. Ollugat vásihedje bilidemiid lahkosis.

Dát boldojuvvui dahje bávkaluvvui:

2 000 ruovttu 50 000 olbmui. 500 stuorra ja uhca industriijafitnodaga.

4700 náveha ja áitti. 150 skuvlla. 27 girku oktan 15 báhppadáluin. 200 guolleoasti.

21 buohcevesu ja dikšunruovttu. 22 000 telegráfastoalppu. 430 000 mehtar áibmo- ja eanajohtasa.

350 šalddi. 1066 elektrihkalaš motovrra. 180 oahpistančuovgga. 350 mohtorfatnasa.

118 elektrisitehtadoaimma. 12 telefonstašovna. 11 telegráfastašovna. 53 hotealla og guossevesu. Duháhat suhkanfatnasat ja uhca ja stuorra káiarustega.

Buot šibihat galge njuovvojuvvot. Finnmárkkus ledje dál lagabui 100 000 miinna mearas ja gáttis.

09 Báhtareaddjit iežaset riikkas

Eksiilaráđdehus ii ávžžuhan olbmuid evakueret. Danin ollugat jáhkke ahte gálvvut ja veahkki lei boahtimin johtilit. Earát sávve ahte ruoššat fargga friddješedje *oba* Finnmárkkku. Muhtin oassi álbmogis ásse friddja, muhto soađis biliduvvon, Nuorta-Finnmárkkus. Buot ahkásaš olbmot báhtaredje ja čiehkádedje bákteráiggiide ja gođiide, dahje čiehkádedje fatnasiid vuolde maid ledje gokčan lavnnjiiguin ja muolddain. 23 000 olbmo – goalmátoassi Finnmárkkku olbmuin – orro dálvvi boldojuvvon dahje biliduvvon guovlluin golggotmánus 1944 miessemánnui 1945. Eai buohkat ceavzán. Oarje-Finnmárkkus ohce duiska joavkkut olbmuid dálvvi. Ollugat váldojedje gitta. Muhtimat sáddejuvvojedje fángašilljuide, nugo ballon Krøkebørsletta i Tromssas.

Fáhkkadieđus bággejuvvojedje badjil 50 000 olbmo uhca bivdofatnasiide, fievrriiduvvojedje rabas guorbmabiillain dahje duiska skiipain. Porsáŋggus biddjojedje 3300 finnmárkkolačča fatnasiide “Karl Arp” ja “Adolf Binder”. Daid gohčodedje jápminfanasin. Guorbmelanjat ledje seavdnjadat ja gollosat. Dakkár duolva dilis levve njoammu ja jámálaš buozalmasvuodát johtilit.

Bákkus evakuerejuvvon olbmot besse váldit mielde dušše maid nagodedje guoddit. Ollugiin eai lean eanet gárvvut go dat mat ledje badjelis. Mánjalogiduhát duolva, váiban ja dihkás báhtareaddjit sáddejuvvojedje čađa Tromssa, Áhkánjargga, Mussira ja Troante. Dilli lei gárži idjadeami, borramuša, dihkihuhttima ja dieđuid dáfus. Aviissain ja almmuhantávvaliin ledje dievva ohcalanalmmuhusa. Ain dál ge leat muhtimat ohcamin hávddi máttaráhkus dahje uhcavieljažis guhte jámii mátkkis, dan botta go bearáš fertii joatkit mátkkoštit.

Wehrmacht berrii viesuid, ja sáddii bákkus eváhkoerejuvvon olbmuid miehtá riikka. Fuolkkit váldde vuostái iežaset olbmuid, ja ollu vierroolbmot rahpe sihke ruovttu ja váimmu. Muhtimiid gaskkas ledje kultuvrralaš erohusat ja giellahehttehus stuorrá, ja olbmot eai duođas ádden báhtareaddjiid gillámušaid.

Bákkus evahkoeren ja boaldin navdjojuvvo stuorámus roassun norgalaš historjjás čáhpesrohtu maŋnil.

10 Porsáŋgu olbmot

Porsáŋgu sáhtá govvidit uhca Finnmárkun. Dáppe leat várit ja duoddarat, vuonat, jogat ja jávrrit maid sápmelaččat, kveanat ja norgalaččat leat ávkkástallan eallináiggis juo.

Porsáŋggus, nu go muđui ge Finnmárkkus, gávdnoi dološáiggis juo *verddevuohta*. Dat lei dehálaš ovttasbargu orru sápmelaččaid ja boazosápmelaččaid gaskkas, mii ávkkuhii orru sápmelaččaid lotnolasealáhussii. Ovttasbarggus lei beanta eaktu gulahallat sámegillii. Orru sápmelaččat fále orrunsaji, ja fievrrideami heasttain dahje fatnasiin go boazosápmelaččat ledje ealuiguin johtimin. Sii lonuhalle dujiid, guoli ja bierggu boazobuktagiiguin. Dat lei maiddái dábálaš ahte orru sápmelaččain ledje bohccot verddebearrašeaset ealus. Verddeoktavuohta jotkii buolvvas bulvii. Maŋnil soađi ođasmahttimiin jávkagođii verddevuohta, muhto vierru ain gávdno.

Porsáŋgu olbmot eai eallán dušše luondduruovttudoaluin. Ollu smávvdoadaluin lei bádji gos almmáiolbmot ráhkadedje reaidduid maid dárbašedje, ja rávdebargu lei ollugiida dehálaš sisboahu. Ovdal go Stáhta geaidnodoaimmahat álggahii doaimma Finnmárkkus 1914, de gávdnojedje dušše báikkálaš smávvgainnut. 1930-logus dat álge hukset riikageaidno 50 fylkka čađa. Ollu almmáiolbmot ožžo áigodatbarggu geaidnohukseamis. Maiddái soađi maŋnil ge ledje Stáhta geaidnodoaimmahat ja Telegráfadoaimmahat dehálaš barggaheaddjit ođđasishukseamis.

Stuorra Bossugohpemárkan Álttas lei guhká dehálaš kultuvrralaš čoahkkebáiki Davvikalohtas. Dáppe gávnadedje sápmelaččat, kveanat ja norgalaččat, ruoššat, ruoŋilaččat ja suomelaččat guktii

jahká. Dáppe sii gávppašedje ja lonuhalle dulljiid, bierggi ja guoli, rávdebargguid, ránuid ja godđosiid nugo porsáŋggufáhcaid, ja eará gálvvuid nugo vuoja, jáffuid, sáltti ja duhpáha.

II Mearrasápmelaččat

Mearrasápmelaččat ledje čielgasit eanetlogus Porsáŋggus 1930-logu rádjái. Dán náveha ja stobu eaiggádat ledje mearrasápmelaččat.

Ealáhanvuohki dat lea stuorámus erohus sámi joavkkuin. Mearrasápmelaččat, geat leat stuorra oassi sámi álbmogis, áset mearragáttiin – maiddá Finnmarkkus ja Tromssas ge.

Dolin elle mearrasápmelaččat eanadoaluin ja guollebivdduin, muhto fuođđobivdu, ja muhtin muddui boazodoallu ge, ledje maiddá dehálaččat ruovttudoallui. Eanaš olbmui lei smávvidoallu gusaiguin ja sávcaiguin. Nu fidnejedje bearrašat mielkki, bierggu ja ulloid. Ruovttudoallui lei maiddá murjen ge dehálaš. Eanaš olbmot gilve buđehiid, návrašiid ja rabárberii alcceseaset. Sii bivde rievssahiid, njoammiliid, riebaniid ja njurjoid. Rievssat sáhtii leat lonuhangálvu dahje vuovdingálvu gávpealbmái.

Nissonolbmui lei ovddasvástáduš dikšut eatnamiid ja šibihiid, dan botta go almmáiolbmot ledje vuotnabivddus dahje guhkit áiggiid riddobivddus. Gittiin lei hárve doarvái biebmu šibihiide, ja dasto lei eanaš olbmui niitu. Sii maiddá vušše debbuid ja stáráid oktan guollešloaguiguin šibitbiebmun.

Mearrasámi nissonolbmot Porsáŋggus ledje beakkán dipmaduojárat. Eanaš olbmui ledje sávccat, ja nu šadde káren, batnin, čuoldin, goarrun ja godđin dábálaš barggut. Sii čulde ránuid – stuorra ullogokčasat – mat earret eará adnojedje loavddan boazosápmelaččaid lávuin. Sii čulde gággása, ráhkadedje gávnniid, vuoddagiid ja boahkániid, ja ráhkadedje gápmagiid, nuvttuhiid, beaskkaid, gálssuhiid ja bittuid.

Mearrasápmelaččat dávjá dahke fatnasiid ieža. Ruovttubivddus sii atne smávva-fatnasiid, muhto áigodatbivddus riddoguovlluin dárbašedje stuorát fatnasiid. Eanaš fatnasat dušše 1944 čavčča evakueremis ja bilideamis, ja soađi maŋŋil lei mealgat fanasvátni. Fatnasiid lei divrras oastit, ja ollugat jotke ieža dahkat fatnasiid Porsáŋggus.